

e-ISSN: 2619-9114

December / Aralık 2023, Volume / Cilt 7, Issue / Sayı 2

**İSLÂM HUKUKUNDA MÜELLEFE-İ KULÛB KAPSAMINDAKİ
GAYRİ MÜSLİMLERE ZEKÂT FONUNDAN PAY/HİSSE TAHSİSİ**

**Allocation of Shares/Portions from the Zakat Fund for Non-Muslims
under Muallafa-i kulûb in Islamic Law**

Zübeyir ASLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi (İslam
Hukuku)

zubeyir.aslan@ahievran.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-4834-8749>

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 14.11.2023

Accepted / Kabul Tarihi: 13.12.2023

Published / Yayın Tarihi: 31.12.2023

Pages / Sayfa: 198-215

Plagiarism / İntihal:

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Öz: İslâm'ın beş temel rüknünden biri zekâttır. Zekâtın farz oluşu ve zekât verilecek sınıflar Kur'an nassına dayanmaktadır. Hz. Peygamber zamanında farklı zamanlarda müellefe-i kulûb kategorisi dâhil tüm sınıflara zekât verilmiştir. Ancak Hz. Ebû Bekir döneminde Hz. Ömer, ülü'l-emr olarak müdahale etmiş ve müellefe-i kulûba verilen zekât uygulamasını nihayete erdirmiştir. Bu yeni tatbikat, Hz. Ebû Bekir ile diğer sahabeden kabul görmüştür. Bu itibarla, Kitap ve Sünnet'le sabit olan müellefe-i kulûba zekât verme hükmünün askıya alınmasından hareketle fakihler farklı içtihatlarda bulunmuşlardır. Nitekim Hanefiler Hz. Peygamber'den sonra müellefe-i kulûba zekât verilemeyeceğini savunurlarken, Mâlikîler'in mezhep görüşüne göre hüküm bakidir. Şâfiîler, müellefe-i kulûba zekât verilmesinin "ibâha" bildirdiğini vurgularlarken, Hanbelîler'e göre de müellefe-i kulûb dâhil bütün sınıfların hükmü bakidir. Keza günümüzdeki fıkıh meclislerinin kararları ile bazı fakihlere göre de ilgili âyet hükmünün neshedilmediği teyid edilmiş ve bu grubun halen zekât sarf edilecek sınıflardan sayıldığı ifade edilmiştir. Bu itibarla; fakihlerin mezkûr kategoriye zekât verilip-verilmemesiyle ilgili çeşitli görüşleri ile müellefe-i kulûbun günümüzdeki kapsamı ve bu sınıfa kimlerin sokulabileceği hususları çalışmamızın ana konusunu oluşturmaktadır. Keza çalışmamız; günümüzde çeşitli İslâmî kuruluşlarca gayri müslimlere zekât adı altında yapılan bir takım maddi/nakdi fonlamalara fikhî pencereden ışık tutma amacını taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Sadaka, Zekât, Gayri Müslim, Müellefe-i kulûb.

Abstract: One of the five fundamental requirements of Islam is for financially capable Muslims to give zakat to the deserving eight categories. The obligation of zakat and the eligible recipients are based on Quranic verses. During the time of the Prophet Muhammad, zakat was given to all categories, including the "muallafa-i kulûb" (those whose hearts are to be reconciled). However, during the reign of Hz. Abu Bakr, Hz. Umar intervened as the leader and put an end to giving zakat to muallafa-i kulûb. This new practice was accepted by Hz. Abu Bakr and other companions. Therefore, based on the suspension of the ruling to give zakat to muallafa-i kulûb, jurists have made different interpretations. For instance, Hanafis argue that zakat cannot be given to muallafa-i kulûb after the Prophet Muhammad, while according to the Maliki school of thought, the ruling still applies. Shafi'is emphasize that giving zakat to muallafa-i kulûb indicates permissibility, whereas according to the Hanbali school, the ruling for all categories, including muallafa-i kulûb, continues. Additionally, according to some scholars and the decisions of contemporary Islamic jurisprudential councils, it has been declared that the relevant verse's ruling has not been nullified. Hence, the various opinions of jurists regarding giving zakat to this specific category and the current scope of muallafa-i kulûb, as well as who can be included in this category, constitute the main focus of our study. Furthermore, our work aims to shed light on certain financial support provided to non-Muslims under the name of zakat by various Islamic organizations today, from a jurisprudential perspective.

Keywords: Islamic Law, Charity, Zakat, Non-Muslim, Muallafa-i kulûb.

Giriş

İslâm, Müslümanlara uhrevi saadeti vadetmenin yanında, dünyada da Müslüman ve gayri müslimlere iktisadi açıdan müreffeh bir hayat tarzı sunmaktadır. Bunu sağlamak için de birtakım tedbirlerin alınması gerekmiştir. Nitekim bir nevi sosyal yardımlaşma kurumu sayılan zekât müessesesi bu minval üzere meşrulaştırılmış ve bu sayede ekonomik refah sağlanmaya çalışılmıştır.

İslâm zekât kurumu; Müslümandan Müslümana ve bazı fakihlere göre Müslümandan gayri müslime (müellefe-i kulûba) zekât verilerek toplumun birçok muhtacına dokunan, fert ve toplumlar için müspet katkı sunan bir ekonomik modeldir ve asıl amacı, toplum katmanları arasında sosyal adaleti sağlamaktır.

İslâm'da prensip olarak gayri müslimlere zekât verilmez. Müellefe-i kulûb kavramı altına sokulanlar ise genel anlamda gayri müslimlerden farklı bir statüde değerlendirilmişlerdir. Bu sebeple zekât dağıtılırken Kur'an nassıyla sabit olan müstahaklara verilir. Söz konusu müstahakların birine mi, birkaçına mı veya tamamına verilmesi gerektiği hususuna daha sonra değinilecektir. Ancak esas olan zekâtın, içinde müellefe-i kulûb'un da bulunduğu sınıf/sınıflar arasında paylaşılmasıdır.

Zekât sınıfları arasında bulunan "müellefe-i kulûb" kavramının; ilgili âyette "umum", yani "Müslüman olmaları umulan gayri müslimler" ile "yeni İslâma girmiş olanların, yeni girdikleri dinde sebatlarının sağlanmaları" şeklinde ifade etmesi ile Hz. Peygamber'in söz konusu *umuma* uygun olan tatbikatından hareketle, bazı fakihler tarafından "Müslüman olmaları umulan gayri müslimler"i kapsayacak şekilde geniş bir yelpazede ele alınması, İslâm zekât müessesesinde, toplumun sadece inanç yönünden gözetilmediğini göstermektedir. Bu itibarla zekât, Müslümanların mali ibadeti yönüyle birlikte, müellefe-i kulûb gibi toplumun birçok gurubu için sosyal ve iktisadi yönüyle de öne çıkmaktadır. Bu sebeple zekât; tarihte olduğu gibi günümüz finans çevrelerinin sosyal adalet sağlamada istifade ettikleri bir müessese olup, gerçek anlamıyla uygulandığında en iyi iktisadi model olabilen İslâm ümmetinin yardımlaşma sandığı olmuştur.

1. İslâm'da Zekât: Genel Bakış

1.1. Zekâtın Sözlük ve Terim Anlamı

Kur'an'da, zekâtın karşılığı olarak "sadaka" kavramı geçmektedir. Dolayısıyla ilgili âyette geçen "sadaka"dan maksat; bir vacibe olarak Müslümanlara farz kılınan mali yükümlülük yani zekât olarak anlaşılmalıdır. Zekât ise; sözlükte temizlik, arınma, bereket, nema ve artma anlamlarına gelmektedir.¹ İstilahta ise fıkıh mezhepleri arasında farklı tanımları yapılmıştır. Hanefîler'e göre zekât, "ortalama refah düzeyinin üzerindeki mükelleflerin (zekâta tabi malı nisaba ulaşan zenginlerin), belirli şartları taşıyan mal varlıklarının muayyen bir miktarını, muayyen bir zaman sonra hak sahibi olan düşük gelir sahiplerine verilmek üzere Allah Teâlâ'nın rızası için temlik etmeleridir."² Mâlikîler'e göre,

¹ Ahmed b. Muhammed b. Ali Feyyûmî, *el-Misbâhü'l-münîr* (Dimaşk: 2016), 253; Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr* (Beyrut: 1994), 3/83; Mansur b. Yunus b. Salâheddin b. Hasan b. İdris Buhûtî, *Keşşâfü'l-knâ' 'an Metni'l-iknâ'* (Beyrut: 1983), 2/165; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: 2019), 618.

² Muhammed b. Abdilvahid es-Sivâsî İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr Şerhu'l-Hidâye* (Beyrut, 2003), 6/163; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslâmîyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: 1970), 4/77; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 618; Komisyon, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, (Ankara: 2006), 711.

“sahibine zekât düşebilmesi, nisaba³ ulaşmış olması gereken mal parçasıdır.”⁴ Şâfiîler’e göre, “belli bir maldan belli bir miktarın, belli şartlar çerçevesinde belli kişilere verilmesidir.”⁵ Hanbelîler’e göre ise, “belli miktardaki bir malda vacip bir hak olup belli bir vakitte belli bir taifeye verilen mal”⁶ şeklinde tarif edilmiştir.

1.2. İslâm’da Zekâtın Farz Oluşu ve Önemi

Zekâtın Medine’de farz kılındığına dair ihtilaf yoktur. Zekâtın hangi yılda farz kılındığı hususunda ise ihtilaf yaşanmıştır. Hicri ikinci yılda farz olduğunu dile getirenler olduğu gibi dördüncü yılda farz olduğunu savunanlar da vardır.⁷

İslâm inancına göre, insanların maddi açıdan farklı yaratılmaları Allah’ın iradesiyle gerçekleşmiştir. Bu sebeple kimileri zengin kimileri de fakir olarak hayatlarını devam ettirmektedirler.⁸ Bununla birlikte İslâm, zekât müessesesiyle zenginleri sosyal sorumluluk altına alarak fakirlerin de temel ihtiyaçlarını giderecek düzeyde hayat şartlarını yaşamalarını hedeflemiştir. Nitekim şâri’, zekâta tabi malı nisaba ulaşan Müslümanlardan zekât vermelerine hükmederken muhtaçları gözetmeyi tamamen onların insafına bırakmamış ve üzerlerine bir vecibe olarak yüklemiştir.⁹

İslâm’da kurumsal olarak zekât toplama işi âmillere (devlet adına zekât toplayan) verilmiştir. Nitekim klasik kaynaklarda fakihler, emvâl-i zâhiri kabul edilen malların zekâtını vermeyenlerle gerektiğinde savaşılabileceğini, zekâtın farz oluşunu inkâr edenlerin kâfir sayılabileceğini bildirip¹⁰ bu hususta Hz. Ebû Bekir’in zekât vermeyenlerle güç kullanarak mücadele etmesini delil gösterirler.¹¹ Bu durum, zekâtın İslâm dinindeki önemini vurgulamakla birlikte, sosyal denge ve huzuru sağlamak için gerektiğinde zor kullanmaya başvurulabileceğini göstermektedir. Ayrıca zekât ibadeti yerine getirilirken dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Bunlardan biri zekâtın verilme biçimidir. Yani zekâtın açıktan mı yoksa gizliden mi verilmesinin daha iyi olacağı meselesidir. Zekâtın açıktan verilmesini gerekli kılan bir durum söz konusu olmadığı yerlerde gizli verilmesinin daha iyi olacağını savunan görüşler vardır. Bu görüş, zekâtın gizli olarak verilmesi halinde işin içine gösterişin girmeyeceği/ihlâs ilkesiyle desteklenmiştir.¹²

Zekât’ın farzıyeti hususunda Kur’an’da birçok âyet bulunmaktadır. Bazıları şunlardır:

³ Nisâb: Zekât gibi bazı vecibelerin vücübuna alamet olmak üzere Şâri-i Hakîm tarafından konulan belirli miktarlar, asgarî hadler. (Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 455).

⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahman er-Ruaynî Hattâb, *Mevâhibü’l-celîl fi şerhi Muhtasari’ş-Şeyh Halîl* (Kahire: bty.), 3/80; Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Arafê el-Vergammî et-Tûnisî İbn Arafê, *Şerhu Hudûdu İbn Arafê* (Beirut: 1993), 140.

⁵ Muhyiddîn Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû’ şerhu’l-Mühhezzeb*, thk. Muhammed Necîb el-Mutî’î (Cidde: bty.), 6/295. Mâverdî, *el-Hâvî’l-kebîr*, 3/83.

⁶ Buhûtî, *Keşşâfü’l-kimâ’ ‘an Metni’l-iknâ’*, 2/166.

⁷ Mansur b. Yunus b. Salâheddin b. Hasan b. İdris el-Buhûtî, *Keşşâfü’l-kimâ’ ‘an Metni’l-iknâ’* (Beirut 1983), 2/166.

⁸ Nahl, 16/71.

⁹ Bazı kaynaklara göre zekâtla ilgili bilgiler Kur’an’da 32 âyette geçmekte olup bunlar doğrudan ve dolaylı olarak zekâtın verilmesini emreder. (Muhammed Fuad Abdülhakî, *el-Mu’cemü’l-müfrehes li-elf’azi’l-Kur’ani’l-kerîm* (Kahire: 1945), 331-332; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî el-Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî* (Dimaşk: Dârü İbn Kesîr, 2002), *İmân*, 8; Ebû’l-Hasan Müslim b. el-Haccâc en-Nisâbü’rî Müslim, *Sahîhu’l-Müslim* Muhammed, thk. Fuâd Abdülhakî, (Beirut: 1955), *İmân*, 121; Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *el-Câmiu’l-kebîr (Sünen-i Tirmizî)* (Beirut: Dârü’l-ğarbi’l-İslâmî, 1998), *İmân*, 3.

¹⁰ Yusuf Karadâvî, *Fikhü’z-zekât* (Beirut: 1973), 2/63.

¹¹ Nevevî, *el-Mecmû’ şerhu’l-Mühhezzeb (tahk. Muhammed Necîb el-Mutî’î)*, 5/307-308; Habîb İbn Tâhir, *el-Fikhü’l-Mâlikî ve edilletühü* (Beirut, 1988), 1/89.

¹² Mahsum Aslan, *İslam Hukukunda Efdaliyet*, (Ankara: İlâhiyat Yayınları, 2023), 89.

“Namazı kılın, zekâtı verin, rükû edenlerle beraber rükû edin.”¹³

“Onları arındırmak ve temize çıkarmak üzere mallarından sadaka (zekât) al! Bir de onlar için dua et; çünkü senin duan onlara huzur verir. Allah her şeyi çok iyi işitmekte ve bilmektedir.”¹⁴

“Ey iman edenler! Alım satım, dostluk ve aracılığın olmadığı bir gün gelip çatmadan Allah’ın size verdiklerinden O’nun için harcama yapın (sadaka verin). Kâfirler zalimlerin ta kendileridir.”¹⁵

Keza zekâtın Müslümanlar üzerine bir vecibe olduğunu gösteren birçok hadis-i şerif bulunmaktadır ki bazıları şunlardır:

“Onlara bildir ki, Allah onlara mallarından sadaka (zekâtı) vermeyi farz kılmıştır ki, bu zenginlerinden alınıp fakirlerine verilecektir.”¹⁶

“Her Müslüman’ın sadaka vermesi gerekir.”¹⁷

“Allah, zekâtın kimlere verileceği hususunda ne bir peygamber’e ne de bir başkasına yetki verdi ve bizzat kendisi, onları sekiz kısma (sınıfa) ayırdı.”¹⁸

1.3.Zekâtın Sarf Yerleri

Zekâtın sarf yerleri, Kur’an nassıyla sabit olmuştur. Müellefe-i kulûb da bu sınıflardan birisidir. Bu kavram Kur’an’da sadece Tevbe sûresinin 60. âyetinde geçmektedir. Zekâtın verileceği sınıfları ihtiva eden bu âyet meâlen şu şekildedir:

“Sadakalar (zekât gelirleri) şu kısım insanlar içindir: Yoksullar, düşkünler (daha yoksul olanlar), sadakaların toplanmasında görevli olan memurlar, kalpleri (İslâm adına) kazanılacak olanlar [ve'l-müellefeti kulûbühüm], âzat edilecek köleler, borçlular, Allah yolunda cihâd edenler (çalışanlar) ve yolda kalmışlar. İşte Allah’ın kesin buyruğu (taksimi) budur. Allah bilmekte ve hikmetle yönetmektedir.”¹⁹

Fakihler, zekâtın âyette geçen sekiz sınıfın tamamına mı yoksa mevcut olan birisine veya bir kısmına mı verilmesi gerektiği hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Şâfiî’ye göre, zekât dâhil tüm sadakaların tüm sınıflara verilmesi vaciptir. Zira âyette “sadakalar”ın “lâm-ı temlik”le adı geçen sınıflara izafe edilmesi ile onların “vâv’ı teşrik” ile ifade edilmeleri, tüm sınıfların bu “sadaka”da ortak olduğunun delilidir.²⁰ Nevevî (ö. 676/1277) şunu söylemektedir: “Şâfiî ve onun arkadaşları dediler ki: Zekât dağıtan kişi, mal sahibi veya onun vekili ise âmil’in (sadakaların toplanmasında görevli olan memurlar) hissesi düşer ve şayet mevcut iseler diğer yedi sınıfa zekâtın verilmesi gerekir. Bu mümkün olmadığı takdirde var olan sınıflara verilmelidir. İkrime, Ömer b. Abdulaziz, Zührî ve Davud da zekâtın tüm sınıflara temlik edilmesi gerektiği doğrultusunda görüş beyan etmişlerdir. Hasan-ı Basrî, Atâ, Said b. Cübeyr, Dahhâk, Şa’bî, Sevrî, Mâlik, Ebû Hanîfe, Ahmed ve Ebû Ubeyd ise, zekâtın adı geçen sınıflardan bir tanesine de verilebileceğini söylemektedirler.”²¹

Zekâtla ilgili âyette geçen sınıflar dışında kimse müstahak sayılmadığı için zekât verilemez. Râzî (ö. 606/1210), zekâtta, mezkûr sınıflar dışında kimsenin hakkı olmadığını

¹³ Bakara, 2/43.

¹⁴ Tevbe, 9/103.

¹⁵ Bakara, 2/254.

¹⁶ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, “Zekât”, 1, Mağâzî, 4347; Müslim, *Sahîhu'l-Müslim*, “İmân”, 130.

¹⁷ Müslim, *Sahîhu'l-Müslim*, “Zekât”, 55; Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, “Zekât”, 30.

¹⁸ Süleyman b. el-Eş’as b. İshak b. el-Ezdi es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd* (Humus: 1969), “Zekât”, 24.

¹⁹ Tevbe, 9/60.

²⁰ Nevevî, *el-Mecmû’ şerhu'l-Mühezzeb (tahk. Muhammed Necîb el-Mutî’î)*, 6/165.

²¹ Nevevî, *el-Mecmû’ şerhu'l-Mühezzeb (tahk. Muhammed Necîb el-Mutî’î)*, 6/165.

vurgulamakta ve bu hususta icmâ olduğunu ifade etmektedir.²² Beyzâvî de (ö. 685/1286) zekâtın, sadece âyette sayılan kısımlara verileceğini, başkasına verilmeyeceğini²³ belirtmektedir. Zekâtın adı geçen sınıflara tahsisi konusunda İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457) şunları söylemektedir: Âyetin başında geçen *“إنما/İnnemâ”* edatı *“hasr”*ı ifade eder ki, bu nevi sadaka (zekât), sadece bu sınıfları oluşturan gruplara hasredildiğini göstermektedir.²⁴ Şu halde yol, mescid, hatta okul yapılması gibi umuma faydası olan hizmetler için zekât verilmez. Buhûfî (ö. 1051/1641), bu hususta şunu söylemektedir: “Hayır ciheti olup kamusal yararı bulunmasına rağmen; mescid bina etme, köprü yapma, taşkın suların önüne set çekme, ölüleri tekfin etme, Mushaf basma gibi işler için zekâtın sarf edilmesi caiz değildir.”²⁵ Zekâtın sadece adı geçen sınıfları kapsadığı hususu, Hz. Peygamber’in uygulamasını tasdik eden âyetle de sabit olmuştur. Zira Hz. Peygamber’in zekât taksimini beğenmeyip kendilerine de verilmesini isteyenler hakkında Yüce Allah şöyle buyurdu:

*“Onlardan (topladığın) sadakaların (ganimet ve zekât gelirleri) taksimi hususunda sana dil uzatanlar da var. Şayet bunlardan kendilerine verilmişse hoşnut olurlar, verilmemişse hemen öfkelenirler. Hâlbuki Allah ve resulünün verdiği razı olup, “Bize Allah yeter, Allah da resulü de bize lütuf ve kereminden yine verir. Doğrusu biz yalnız Allah’tan umarız” deselerdi daha iyi olurdu.”*²⁶

2. Müellefe-i Kulûba Zekât Verilmesi

2.1. Müellefe-i Kulûb ve Kapsamı

Müellefe-i kulûb (المؤلفة قلوبهم) kavramı sözlükte; “kalpleri ısındırılanlar” şeklinde tanımlanmıştır. Bir fikhî istilâh olarak ise; “İslâm’ın ihtiyaç duyduğu sempati ve desteğini kazanmak amacıyla zekât verilenler”, “Müslüman olmayan ancak bazı maddi teşviklerle kalpleri İslâm’a ısındırılmaya çalışılanlar”²⁷ şeklinde tarif edilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber’in müellefe-i kulûba sadaka/zekât vermesi bu iki yönde olmuştur.²⁸ Mezkûr kavram âyette mutlak anlamda kullanılarak Müslüman-gayri müslim ayırımına gidilmemiştir. Ancak Hz. Ebû Bekir hilafetindeki farklı uygulama çerçevesinde, gayri müslimler tasnif dışına çıkarıldığından, söz konusu kavramın istilâhi kapsamında fakihler arasında ihtilaf yaşanmış ve İslâm’a girmeyen gayri müslimleri kapsadığını dile getirenler olduğu gibi, henüz yeni İslâm’a girmiş mühtedilerin kalplerinin İslâm’a ısındırılmak istenenleri içerdiğini vurgulayanlar da olmuştur. Hz. Ebû Bekir dönemindeki müellefe-i kulûba yönelik muamele ise kaynaklarda şu şekilde geçmektedir: “Temîm kabilesinin ileri gelenlerinden Akra’ b. Hâbis ile Fezâre kabilesinin reislerinden Uyeyne b. Hısn, Hz. Ebû Bekir’den devlete ait bir arazinin kendilerine verilmesini istediler. O da bir yazıyla birlikte onları Hz. Ömer’e gönderdi. Hz. Ömer yazıyı okuyunca yırtıp attı ve şunu söyledi: “Bu Hz. Peygamber’in kalplerinizi kazanmak amacıyla size verdiği bir şeydi. Bugün ise Allah İslâm’ı azîz kıldı ve size ihtiyaç

²² Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb* (Beyrut: 1981), 16/107.

²³ Nâsrüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdillâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-tevîl* (Beyrut: 1997), 3/85.

²⁴ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir Şerhu'l-Hidâye*, 6/264.

²⁵ Buhûfî, *Keşşâfü'l-kınâ' an Metni'l-iknâ'*, 2/271-271.

²⁶ Tevbe, 9/58-59.

²⁷ Komisyon, *el-Mu'cemü'l-vasît* (İstanbul: 1992), 24. Muhammed Ruvâs Kal'acî, *Mu'cemü'lüğati'l-fukahâ* (Beyrut: 1996), 367. Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü* (Ankara: 1998), 273. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 413.

²⁸ Müslim, *Sahîhü'l-Müslim*.

bırakmadı. İslâm'da sebat ederseniz ne alâ aksi takdirde aramızda kılıçlar konuşur. İslâm (Müslüman olmanız) için kimseye bir şey vermeyiz."²⁹

Hız. Ömer tatbikatıyla ortaya çıkan farklı muameleyle başlayan ihtilaf sebebiyle, fıkıh mezhepleri mezkûr kavram için farklı yorumlar yapmışlardır. Nitekim Hanefiler'e göre müellefe-i kulûb kategorisinde değerlendirilenler; Allah'ın farz kılmasıyla Hz. Peygamber'in kendilerine, kalplerini İslâm'a ısındırmak maksadıyla zekâtta pay verdiği kişilerdir. Arap kabilelerinin başında bulunan ve bazılarına göre Müslüman olan, bazılarına göre Müslüman olacaklarını vadeden³⁰ Ebû Süfyan b. Harb, Safvân b. Ümeyye, Uyeyne b. Hısn ve Akra' b. Hâbis gibi toplum lideri konumundaki kişilerdir. ³¹ Serahsîye (ö. 483/1090) göre İslâm'ın ilk yıllarında, Yüce Allah'ın, Nebî' sine, onları ısındırmak ve kavimlerinin İslâm'a yakınlaşmasını sağlamak amacıyla sadaka verilmelerini emrettiği nüfuzlu Arap lideri³² konumundakilerdir.³³ Bâbertî (ö. 786/1384) ve İbnü'l-Hümâm'a göre, müellefe-i kulûb statüsündekiler üç kısma ayrılır. Bir kısmı kâfir olup onların kalplerini İslâm'a ısındırmak; bir kısmı Müslüman olmakla birlikte imanlarını güçlendirmek ile bir kısmı da şerlerini defetmek maksadıyla zekât verilen kişilerdir.³⁴ Yazır'a (ö. 1361/1942) göre de müellefe-i kulûb üç kısma ayrılır: Şerlerinin def'i ve Müslümanlara yapılan eziyetin engellenmesi, eşraftan olup maiyetindeki insanların İslâm'a girmelerinin sağlanması ile İslâm dinine henüz yeni girip imanlarının güçlendirilmesi amacıyla zekât verilenler.³⁵

Mâlikîler'e göre müellefe-i kulûb; gayri müslim olup Müslüman olmalarının sağlanması, zâhiren Müslüman olmakla birlikte İslâm'a tam olarak adapte edilmelerinin istenmesi ile Müslüman olmuş bazı liderlerin hala Müslüman olmayan kavimlerini İslâm'a girmelerinin desteklenmesi amacıyla zekât verilenlerdir.³⁶ Hattâb (ö. 954/1547) bu konuda şunu söylemektedir: Bazı âlimler onların; kâfir olup Müslüman olmaları hedeflenenler olduğunu, bazı âlimler, zâhiren Müslüman görünüp henüz İslâm'ın kalplerinde gerçek anlamda istikrar yapmayanlar olduğunu, bir kısım âlim de, gayri müslimlerin ileri gelenleri olup, tebaalarının Müslüman olmaları amacıyla zekât verilenler olduğunu dile getirmişlerdir.³⁷ Mâlikîler, bu tanımlarının tamamının birbirine yakın tanımlar olduğunu, özetle "zekât verilmeden gerçek anlamda İslâmîyetlerini dile getirmeyenler" şeklinde tarif edilebileceğini de eklerler.³⁸

²⁹ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an* (Beirut: 2004), 1/421. Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed Serahsî, *el-Mebsut* (Beirut: 1988), 3/9. Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed Kâsânî, *Bedâ'i' u's-sanâi' fi tertîbî'ş-şerâ'i* (Beirut: 2003), 2/45. İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr Şerhu'l-Hidâye*, 2/265. Subhi Receb Mahmasanî, *Felsefetü't-teşrî' fi'l-İslâm* (Beirut: 1961), 206-207.

³⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 13/180. Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed Kâsânî, *Bedâ'i' u's-sanâi' fi tertîbî'ş-şerâ'i* (Beirut: 2003), 2/45.

³¹ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 16/113.

³² Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsut* (Beirut: 1988), 13/180.

³³ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Kahire: bty.), 1/108.

³⁴ Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed er-Rûmî el-Mısrî el-Bâbertî, *el-İnâye Şerhu'l-Hidâye* (Beirut: 2007), 1/584; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr Şerhu'l-Hidâye*, 6/264.

³⁵ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili* (İstanbul: bty.), 4/2575; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ' 'an Metni'l-iknâ'*, 2/278.

³⁶ Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl fi şerhi Muhtasari'ş-Şeyh Halîl*, 3/231.

³⁷ Ebü'l-Berekât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Adevî Derdîr, *Hâşiyetü'd-Düsûkî ala'ş-Şerhi'l-kebîr* (Halep: bty.), 1/495.

³⁸ Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl fi şerhi Muhtasari'ş-Şeyh Halîl*, 3/231; Ebü'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd et-Tücbî el-Bâcî, *el-Münteka Şehul-Muwaatta* (Kahire: bty.), 2/153; Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Mâlikî es-Sâvî, *Bülğatü's-salik li'akrebi'l-mesâlik* (Kahire: 1991), 1/660.

Şâfiîler, müellefe-i kulûbu, Müslüman olanlar ile gayri müslim (kâfir) olanlar şeklinde iki kategoride değerlendirip³⁹ gayri müslim olanları iki kısma ayırmışlardır: a) Kavimlerinde itibar sahibi olan ve İslâm'a iyiliklerinin dokunacağı umulanlar, b) Müslümanlara kötülük yapmalarından korkulanlar. Müslüman müellefe-i kulûb ise dört kısma ayrılmıştır: a) Kavimlerinde itibarları olup, zekât verilmekle tebaalarının Müslüman olmaları umulanlar, b) Müslüman olup fakat İslâm inancı zayıf olanlar, c) Savaşta Müslümanlara destek olanlar, d) Müslüman olup zekât vermekten imtina edenlerden zekâtın tahsil edilmesinde yardımcı olanlar.⁴⁰ Şâfiîler'e göre mezkûr kategorilerde değerlendirilenler, Müslüman, gayri müslim veya zengin bile olsalar müstahak görülerek zekât verilecekleri hususu hükme bağlanmıştır. Hz. Peygamber'in tüm bu katmanlara zekâttan pay vermesini de delil gösterirler.⁴¹

Hanbelîler'in müellefe-i kulûb tanımı, diğer fıkıh mezheplerinininkine benzer bir tanımdır. Nitekim İbn Kudâme'ye (ö. 620/1223) göre, zekâtı vermeyenlerden tahsili amacıyla destekleri alınanlar ve İslâm'ı kabul etmeleri umulanlardır.⁴² Buhûti'ye göre de Müslüman olmaları umulan ve kabilelerinde sözü dinlenen kişiler, şerhlerinden korkulan gayri müslimler, yeni Müslüman olmuşların imanlarının güçlendirilmesi umulanlar, zekât verilmesiyle benzer kişilerin Müslüman olacakları düşünülenler, zekât vermekten imtina edenlerden zekât tahsil etmeleri amacıyla zekât verilenler ile Müslümanların savunulması için zekât verilenlerdir.⁴³

2.2. Müellefe-i Kulûba Zekât Verilmesi ile İlgili Görüşler

Zekâtın ilgili âyette geçen mezkûr sınıflardan müellefe-i kulûb kategorisinde değerlendirilenlere zekât verilir verilmemesi hususu fakihler arasında ihtilafli bir konudur. Konuyla ilgili mezheplerin görüşleri şöyle özetlenebilir:

2.2.1. Hanefîler'in Görüşü

Hanefîler, müellefe-i kulûb kategorisine zekât dağıtımını Hz. Peygamber devriyle sınırlı tutmuşlardır. Zira onlara göre, illetin değişmesiyle hükmün değişmesi bağlamında, günümüzde müellefe-i kulûb kategorisinde kimse kalmamış ve hüküm nesholmuştur. Bu sebeple müellefe-i kulûb kategorisinde olsa bile Hz. Peygamber'in irtihalinden sonra gayri müslimlere zekât verilmez ve bu hususta icmâ vardır.⁴⁴ (Bu görüşlerinden anlaşılıyor ki, müellefe-i kulûb sınıfı günümüzde mevcut değildir.) Zira Hz. Ebû Bekir kendi hilafeti döneminde, zekât verilmeleri için müellefe-i kulûbtan bazı insanları Hz. Ömer'e göndermiş, ancak Hz. Ömer bu emri yerine getirmeyerek, desteklerine ihtiyaç kalmadığından onlara artık zekât verilmeyeceğini söylemiştir. Bu durum Hz. Ebû Bekir ve diğer sahâbe tarafından onaylanarak sükûti icmâ gerçekleşmiş ve hükmün yürürlüğü durdurulmuştur. Hanefîler,

³⁹ Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, 6/180. Takiyüddin Ebû Bekir b. Muhammed b. Abülmümin b. Harîz b. Mu'la el-Hüseynî el-Hisnî, *Kifâyetü'l-Ahyâr fi halli Ğâyeti'l-İhtisâr* (byy., bty.), 1/122; Yahya b. Ebi'l-Hayr b. Sâlim İmrânî, *el-Beyân fi mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî* (Beyrut: bty.), 3/415-416.

⁴⁰ İmrânî, *el-Beyân fi mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*, 3/415-416; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, 6/180; Hisnî, *Kifâyetü'l-Ahyâr fi halli Ğâyeti'l-İhtisâr*, 1/123; İmrânî, *el-Beyân fi mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*, 3/415-416.

⁴¹ İbn Kudâme, *el-Kâfi fi fıkhi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, 3/197-198; Hisnî, *Kifâyetü'l-Ahyâr fi halli Ğâyeti'l-İhtisâr*, 1/123; Şemsuddin Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ marifeti maânî elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: 2000), 2/178; Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr ala'd-dürri'l-Muhtâr (Haşiyetü İbn Âbidîn)* (Riyad: 2003), 3/287-288. Karadâvî, *Fikhü'z-zekât*, 2/595-596; Said b. Ali b. Vahf el-Kahtânî, *Masârifü'z-Zekâti fi'l-İslâm* (Riyad: bty.), 28.

⁴² Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Cemmâilî İbn Kudâme, *el-Kâfi fi fıkhi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel* (Mısır: 1997), 3/425-426.

⁴³ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebîr* (Beyrut: 1994), 7/231; Buhûti, *Keşşâfü'l-kinâ' 'an Metni'l-iknâ'*, 2/278-279.

⁴⁴ Serahsî, *el-Mebcut*, 13/180. İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr Şerhu'l-Hidâye*, 2/265.

vazgeçilme sebebini şöyle açıklarlar: Bu sınıfa zekât verilmesinin temel illeti ve gayesi, bu kategoride bulunanların desteklerinin sağlanıp İslâm'ı üstün kılmaktır, ancak İslâm artık "üstün" olduğundan illet sona ermiş ve bunların desteğine ihtiyaç kalmamıştır.⁴⁵ Kâsânî (ö. 587/1191), Hz. Peygamber'in dünyadan irtihalinden sonra müellefe-i kulûb sınıfına verilen zekât payının nesh olduğunu savunmaktadır: "Âlimlerin tamamı, bu hükmün nesh olduğunu ve müellefe-i kulûba zekâtтан pay verilmeyeceğini söylemektedirler. Dolayısıyla günümüzde bu sınıf adı altında kimseye zekât verilmez. Sahâbe "nesh" hususunda icmâ içerisinde. Keza ümmetin ittifakıyla sabit olmuştur ki Hz. Peygamber, kalplerini İslâm'a ısındırmak amacıyla bunlara zekât vermekte idi. Bu yüzden Yüce Allah bunları "müellefe-i kulûb" diye tanımladı. Zira İslâm o günlerde zayıftı ve müntesipleri azınlıkta idi. Müşrikler ise hem güç itibarıyla hem de sayıca Müslümanlardan daha fazla idiler. Bugün ise İslâm üstün olmuş ve Müslümanlar çoğalmıştır. Müşrikler ise zelil olmuşlardır (azalmışlardır). Kural ise şudur: Özel bir gaye için vazedilen hüküm, o hükmün ortadan kalkmasıyla geçerliliğini yitirir."⁴⁶ İbnü'l-Hümâm da bu hususta şunu dile getirmektedir: Zekât sarf edilenlerden olan müellefe-i kulûb sınıfı sakıt oldu. Zira bu kategori Hz. Peygamber zamanında vardı ve üç kısım olarak tespit edilmişti. Bir kısmı kâfir idi, Hz. Peygamber İslâm'a ısındırmak amacıyla bunlara zekât veriyordu. Yine şerhlerini defetmek amacıyla bir kısmına zekât veriyordu ve son olarak yeni Müslüman olmuş olanlara zekât veriyordu ki bunun amacı onların İslâm'da sebatlarının sağlanmasıydı."⁴⁷ Şu hâlde Hanefîler'in cumhuruna göre, Hz. Peygamber'in vefatından sonra müellefe-i kulûb sınıfı adı altında hiç kimseye zekât verilemez. Ancak azınlıkta da kalsalar bazı Hanefî fakihler müellefe-i kulûba zekât verme hükmünün devam ettiğini beyan etmişlerdir. Nitekim Bâbertî (ö. 786/1384), müellefe-i kulûba zekât verilme illetinin devam ettiğini, zira İslâm'ın zayıf olduğu bir dönemde bu sınıfa zekât vermenin; şu anda ise İslâm'ın güçlenmesi nedeniyle onlara zekât vermemenin İslâm'ı i'zâz/destekleme anlamına geldiğini, şayet zekât vermenin amacı "üstün kılmak"sa buna bugün de ihtiyaç duyulduğunu ve hükmün nesh olmadığını söylemektedir.⁴⁸ Keza İbn Ebi'l-İzz de (ö. 792/1390), söz konusu zekât payının sakıt olmayıp devam ettiğini söylemektedir.⁴⁹ Ayrıca günümüz Hanefî fakihlerinden bazıları da bu hususta yerleşik Hanefî görüşüne katılmazlar. Nitekim İbrahim Yılmaz bu konuda şunu söylemektedir: İbnü'l-Hümâm ve İbn Âbidîn (ö. 1252/1836) gibi Hanefîler her ne kadar; "ictihad veya icmâ ile nassın neshi mümkün değildir" şeklindeki bir itirazdan kurtulmak için "müellefe-i kulûba zekâtтан verilen payın sâkit olduğu hususunda sahabenin icmâi hâsil olmuştur" şeklindeki görüşlerini, "hüküm icmâ ile değil, icmân müstenedi olan âyet ve/ya hadislerle neshedilmiştir" şeklinde izah etmeye çalışsalar da; Hanefîler, "ictihad veya icmâ ile nassın neshedildiği hususunu savundukları" şeklinde şiddetli itiraz ve eleştirilere maruz kalmışlardır."⁵⁰ Yılmaz ayrıca son dönem İslâm âlimlerinden Hamîdullah'ın (ö. 2002) şu görüşünü de aktarmaktadır: "Bizzat Resûlullah ve ondan sonra da halifesi Hz. Ebû Bekir tarafından "hükümü tatbik edilmiş bir Kur'an âyetinin" Halife Hz. Ömer tarafından ilğâ edildiğini söylemek büyük bir cesaret işidir. Bir kısım Hanefî

⁴⁵ Serahsî, *el-Mebcut*, 13/180-181; Bâbertî, *el-İnâye Şerhu'l-Hidâye*, 1/584; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr ala'd-dürri'l-Muhtâr (Haşiyetü İbn Âbidîn)*, 3/287-288; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr Şerhu'l-Hidâye*, 6/265; Ebû Muhammed Fahrüddin Osman b. Ali Zeyla'î, *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dakâik* (Kahire, 1895), 1/296; Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an* (Beirut: 1996), 4/325-326.

⁴⁶ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi' fi tertîbi'ş-şerâ'i*, 6/470.

⁴⁷ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr Şerhu'l-Hidâye*, 2/264.

⁴⁸ Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî, *el-İnâye şerhu'l-Hidâye* (Beirut: 2007), 2/260.

⁴⁹ Sadrüddîn Ali b. Ali İbn Ebi'l-İzz, *et-Tenbîh alâ Müşkilâti'l-hidâye* (Riyad: 2003), 2/871.

⁵⁰ İbrahim Yılmaz, *Kamu Otoritesinin Mubahu Sınırlandırması Bağlamında Müellefe-i Kulûba Zekât Fonundan Pay Verilmesi İle İlgili Hz. Ömer'in Uygulaması*, "İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi" 31 (2018), 243.

hukukçuların burada söz konusu edilen görüşleri, ya devletin duyduğu ihtiyaçlardaki sebeplerin derinliğini anlayamamaktan ya da Hz. Ömer'in bu tasarrufundaki hikmet ve manayı görememekten ileri gelse gerektir."⁵¹

2.2.2. Mâlikîler'in Görüşü

İmam Mâlik Hanefîler'in cumhuri gibi düşünerek; müellefe-i kulûba zekât vermenin Hz. Peygamber'e has bir uygulama olduğunu, dolayısıyla ümmeti bağlamadığını, bu kategorinin günümüzde var olmadığını ve İslâm'ın güçlenmesi sebebiyle buna ihtiyaç kalmadığını savunmaktadır.⁵² Ona göre, köleye verilmediği gibi, Mecûsî, Hıristiyan ve Yahudilere de zekât verilmez.⁵³ Mâlikî mezhebine göre ise, müellefe-i kulûb hükmü bakidir ancak Hz. Peygamber'in vefatından sonra ihtiyaç olmadığı sürece bunlara zekât verilmez.⁵⁴ Nitekim Hattâb, mezhebin azhar görüşünü dile getirerek, "sahih kavle göre müellefe-i kulûbun hükmü baki olduğunu ve ihtiyaç duyulduğunda bunlara zekât verildiğini⁵⁵ vurgulamakta, bu itibarla müellefe-i kulûbun henüz Müslüman olmamış olanlarına, Müslüman olmaları için zekât verilir."⁵⁶ demektedir. Derdîr de (ö. 1201/1786), İslâmî aidiyetlerini sağlamlaştırmak adına yeni Müslüman olmuş müellefe-i kulûba zekât verilir,⁵⁷ demektedir.

2.2.3. Şâfiîler'in Görüşü

İmam Şâfiî'ye (ö. 204/820) göre müellefe-i kulûb kavramı, henüz yeni Müslüman olmuş olanları kapsamaktadır. (İleride de değinileceği üzere bu durumda olanlara zekât verilir.) Ancak kalbi İslâm'a ısındırılınsın diye henüz Müslüman olmamış olan müşriklere (gayri müslimlere) zekât verilmez. Şâfiî fakihlere göre de genel anlamda gayri müslimlere zekât verilmez.⁵⁸ Nitekim onlara göre Müslümanlardan müstahak bulunmayışı sebebiyle verilemeyen zekât zimmetten düşmez.⁵⁹ Şirbînî (ö. 977/1570) bu hususta şöyle demektedir: Zekâtın bazı "Müslümanlar" tarafından teslim alınması farz-ı kifâye'dir. Bu nedenle onun mutlaka bir kısım Müslümana temlik edilmesi gerekir. Şayet müstahak olanlar var olup zekât almayı kabul etmiyorlarsa, devlet başkanı bunlarla savaşır (zorla verir). Müstahak kalmadığı takdirde, müstahakkı ortaya çıkıncaya kadar zekât hıfzedilir (saklanır).⁶⁰ Bu itibarla Şâfiîler'de müellefe-i kulûb kavramı gayri müslim (kâfir) olanlar ve henüz yeni Müslüman olanlar şeklinde iki kategoride değerlendirilmiş ve zimmî statüde bulunsalar dahi gayri müslim olanlara kati surette zekât verilmeyeceği vurgulanmıştır.⁶¹ Ancak yeni Müslüman olmuş olanların bazı durumları istisna edilmiştir ki bunlar, diğer mezheplerde de müellefe-i kulûba zekât vermeye cevaz veren hususlardır. Örneğin; İslâm'a yeni giren müellefe-i kulûbtan destek alınmadan veya mükelleflerin uzak bir memlekette yaşamaları sebebiyle, zekâtın ne yetkililerce ne de müstahak Müslümanlarca mükelleflerden tahsil edilememesi, mükelleflerin

⁵¹ Yılmaz, *Kamu Otoritesinin Mubahı Sınırlandırması Bağlamında Müellefe-i Kulûba Zekât Fonundan Pay Verilmesi İle İlgili Hz. Ömer'in Uygulaması*, 244-245.

⁵² Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Kahire: 1995), 2/648.

⁵³ Ebü Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *el-Müdevenetü'l-kübrâ* (Beirut: 1994), 1/346.

⁵⁴ Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl fi şerhi Muhtasari's-Şeyh Halîl*, 3/231; Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl fi şerhi Muhtasari's-Şeyh Halîl*, 3/231. İbn Tâhir, *el-Fikhü'l-Mâlikî ve edilletühü*, 1/83.

⁵⁵ Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl fi şerhi Muhtasari's-Şeyh Halîl*, 3/231.

⁵⁶ Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl fi şerhi Muhtasari's-Şeyh Halîl*, 3/231; Habîb İbn Tâhir, *el-Fikhü'l-Mâlikî ve edilletühü* (Beirut: 1988), 1/83.

⁵⁷ Ebü'l-Berekât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Adevî Derdîr, *Hâşiyetü'd-Düsûk ala's-Şerhi'l-kebîr* (Haleb, ts.), 1/495.

⁵⁸ Hisnî, *Kifâyetü'l-Ahyâr fi halli Çâyeti'l-ihtisâr*, 1/122.

⁵⁹ Hisnî, *Kifâyetü'l-Ahyâr fi halli Çâyeti'l-ihtisâr*, 1/121.

⁶⁰ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ marifeti maânî elfâzi'l-Minhâc*, 2/189.

⁶¹ İmrânî, *el-Beyân fi mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî*, 3/416.

adam sayısına ve güçlerine güvenerek zekât vermektan imtina etmeleri ile İslâm'a yeni girmiş bir kavme, zekât vermekle güvenlerinin kazanılmasının hedeflenmesi durumlarında, müellefe-i kulûb kategorisinde zekât verilebilir.⁶² Şîrâzî'ye (ö. 476/1083) göre de, müellefe-i kulûbun bir kısmı Müslüman, bir kısmı Müslüman değildirler. Müslüman olmayanlara zekât verilmesinin nedeni ya iyiliklerini ummak ya da şerlerinden korunmaktır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra ise müellefe-i kulûba zekât verilir verilmemesi hususunda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır: Bir görüşe göre bu sınıfa zekât verilmaz. Nitekim Hz. Peygamber'in vefatından sonra onun halifeleri bunlara zekât vermediler.⁶³ İkinci görüşe göre ise, Hz. Peygamber zamanında müellefe-i kulûba zekât verilmesinde güdülen amaç (te'lif), O'nun vefatından sonra da devam etmektedir. Dolayısıyla bunlara zekât verilmeye devam edilir. Şâfiîler'e göre, maslahat varsa gayri müslimlere zekât dışında fey',⁶⁴ ganimet⁶⁵ ve humus⁶⁶ gibi çeşitli isimler altında atıyye de⁶⁷ verilebilir.⁶⁸ Bu itibarla, Şâfiîler zekât vermeyi genel anlamda Müslüman olma şartına bağlamakla birlikte, yukarıda zikredilen durumlarda gayri müslimlere müellefe-i kulûb hissesi adı altında zekât verileceğini ifade etmişlerdir.⁶⁹

2.2.4. Hanbelîler'in Görüşü

Hanbelîler, müellefe-i kulûba zekât verilmesi hususunu diğer mezhep âlimlerinden hayli geniş tutmuşlardır. Nitekim Hz. Peygamber'in vefatından sonra, muhtaç oldukları takdirde müellefe-i kulûb sınıfında bulunanlara zekât verilmesi gerektiğini, zira âyetin hükmünün baki olduğunu söylerler. Buna, Hz. Ebû Bekir'in Adiy b. Hatem ve Zübürkan b. Bedir'e zekât vermesini delil gösterirler. Hanbelîler; Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin, hilafetleri dönemlerinde müellefe-i kulûba zekât vermemelerini ise; söz konusu halifelerin bu payı ıskat (düşürme) ettiklerine değil, müellefe-i kulûbun onların hilafetinde zekâta muhtaç olmamalarına bağlayıp istisnai özel bir durum olarak görürler. Zekât âyetinin en son nazil olan âyetlerden olduğunu dolayısıyla bir bölümünün dahi mensuh olamayacağını ilave ederler.⁷⁰ Bu hususla ilgili İbn Kudâme şunları söylemektedir: Zekât, sadece Allah'ın isimlendirip tespit ettiği sekiz sınıfa verilir ve bütün sınıfların hükmü bakidir. Biz bu hususta Allah'ın Kitabı ile Hz. Peygamber'in sünnetine (bunların hükmettiğine) bakarız. Zira Yüce Allah müellefe-i kulûbu zekât verilecek sınıflar arasında saymıştır, Hz. Peygamber'in de bu hususta kavli ve fiilî tatbikatı vardır.⁷¹ İbn Kudâme'ye göre, Zührî (ö. 124/742) ve Ebû Cafer Muhammed b. Ali (ö. 160/777) de bu görüştedirler.⁷² Ona göre, Hz. Peygamber'in bizzat müellefe-i kulûba çok defa zekât verdiği hususu meşhur haberlerde geçmekte ve nesih olmadığı sürece ne Kitap ne Sünnetin verdiği hükmü terk etmek caiz değildir. İhtimalî (kesin

⁶² Şâfiî, *el-Ümm*, 3/190.

⁶³ Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Ali b. Yûsuf eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb* (Dımaşk: 1992), 1/566-568.

⁶⁴ Fey', Savaş yapılmadan düşmandan elde edilen mal, demektir. (Kal'acî, *Mu'cemü lüğati'l-fukahâ*, 320. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 130.

⁶⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, çev. Muhammed Han Kayani vd. (İstanbul: 1996), 2/242.

⁶⁶ Humus: Devletin savaş ganimetlerindeki beşte birlik payı (Kal'acî, *Mu'cemü lüğati'l-fukahâ*, 179).

⁶⁷ Atıyye: Beytûlmalden askerlere ve daha başkalarına senelik sıla olarak verilen pay. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 37.

⁶⁸ Muhammed b. İdrîs Şâfiî, *el-Ümm* (Mısır: 2001), 3/183. Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, 6/180; Hisnî, *Kifâyetü'l-Ahyâr fi halli Ğâyeti'l-İhtisâr*, 1/122; İmrânî, *el-Beyân fi mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî*, 3/415-416.

⁶⁹ Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye* (Kuveyt: 1989), 156-157; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, 2/648. Şâfiîler'de kâfir olanlara da pay verileceğine dair görüşler vardır. (Bknz. İbrâhîm b. Ali b. Yûsuf Şîrâzî, *el-Mühezzeb fi fikhî's-Şâfiî*, thk. Muhammed Zühaylî, (Dımaşk: 1992), 1/565-568; Muhyiddîn Ebû Zekerîya Yahya b. Şeref Nevevî, *Ravdatü't-tâlibîn ve umdetü'l-müftîn* (Beyrut: 1992), 2/176-177.

⁷⁰ Buhûfî, *Keşşâfü'l-kinâ' 'an Metni'l-iknâ'*. 2/278.

⁷¹ Hanbelîler, yukarıda verilen hadisi delil göstermektedirler: Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd, Zekât*, 24.

⁷² Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Riyâd: 1997), 4/124.

olmayan bilgi) ile nesih yapılamaz. Keza nesih sadece Hz. Peygamber hayattayken mümkündür. Zira nesih "nass" ile yapılırdı. Hz. Peygamber'in vefatıyla vahiy kesildiğinden "nass" ile nesih yapmak mümkün değildir. Kur'an'ı sadece Kur'an neshedebilir. Oysa ne Kur'an'da ne de Sünnet'te (bu husustaki neshe dair) böyle bir hüküm yoktur. İbn Kudâme'ye göre, neshin gerçekleştiğine hükmedenlerin ileri sürdükleri illet ile Kitap ve Sünnet arasında bir çelişki yoktur ki neshe başvursun. Zira müellefe-i kulûb statüsünde olanların zenginleşmeleri, zekât verilme hükümlerinin lağvedilmesini gerektirmeyip sadece zengin kaldıkları süre zarfında onlara zekât vermemeyi ilzam eder.⁷³

Günümüzde bu hususu irdeleyen âlimlerden birisi Karadâvî'dir. Karadâvî müellefe-i kulûbu, Müslümanlara zarar verme potansiyellerini ortadan kaldırma ve Müslümanların düşmanlarından korunup savunulmaları sayesinde fayda sağlanma⁷⁴ şeklinde değerlendirip, günümüzde bu kategoride zekât verilmesi hükmünün devam ettiğini şu şekilde beyan etmektedir: "Müellefe-i kulûba verilen zekât payı nesholmamıştır. Zira neshe dayanak gösterilen Hz. Ömer uygulamasına muhatap olanlar, Hz. Peygamber zamanından beri bu sınıf altında zekât verilenlerdir. Hz. Ömer, illetin değişmesi nedeniyle belli kişilere zekâtan pay vermeye ihtiyaç duymamıştır. Hz. Ömer tatbikatı, cüzî (tikel) bir durumdan ibarettir ve günümüzde uygulanması uygun değildir. Zira Hz. Ömer'e göre onun uygulamasına muhatap olanlar, bu sınıf adı altında zekât almayı hak etmiyorlardı. Nitekim günümüzde "köle" uygulaması bulunmadığından bu kategoride (rikâb) zekât alan kimse yoktur. Bu ise âyet hükmünün iptali anlamına gelmemektedir.⁷⁵ Karadâvî, İslâm'ın yeterince yayılması sebebiyle, müellefe-i kulûb müessesesine ihtiyaç kalmadığını iddia edenlere karşı çıkmıştır. Ona göre, bu sınıftaki insanlara zekât vermenin meşru olmasının sebebi, İslâm'ın yeterince yayılması değil, onların İslâm'a ısındırılıp cehennem ateşinden kurtarılma ve kurtarılmalarıdır. Keza İslâm eski zamanlarda dünyanın birçok tarafına yayılmıştı. Ancak şu an durum değişti. Yani İslâm günümüz dünyasında yeterince hâkim değildir. Şu hâlde eğer müellefe-i kulûba zekât vermenin illeti olarak İslâm'ın zayıf olması esas alırsa, bu zayıflık devam etmektedir.⁷⁶

2.2.5. Değerlendirme

Genel anlamda İslâm âlimleri; "Allah, din konusunda sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlarla iyi ilişkiler içinde olmanızı ve onlara adaletli davranmanızı yasaklamaz. Allah adaletli olanları elbette sever."⁷⁷ âyetinin, insani ve ticari ilişkiler doğrultusunda mali yardımları teşvik ettiğinden hareketle, Hz. Peygamber zamanından sonra da gayri müslimlere zekât dışında fıtır sadakası, kurban etleri ve kefaretlar gibi yardımda bulunulabileceğini kabul etmişlerdir.⁷⁸ Zekât hususunda da Hanefîler'in cumhurunun karşıt görüşleriyle birlikte, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinin müftâbih görüşlerine göre, en son nazil olan âyetlerden olan ve müellefe-i kulûba zekât verilmesini ihtiva eden âyet hükmü bakidir. Bu itibarla ihtiyaç duyulduğunda bu kategoride bulunanlara zekât verilir. Hz. Ebû Bekir'le başlayan ve diğer üç halifeye devam eden müellefe-i kulûba zekât vermeme hususunu, onların mezkûr payı iskat ettikleri anlamında yorumlamamak gerekir. Zira bu durum, müellefe-i kulûbun onların hilafetinde zenginleşmeleri gibi başka sebeplerle zekâta

⁷³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/124-125.

⁷⁴ Karadâvî, *Fıkhü'z-zekât*, 2/584.

⁷⁵ Karadâvî, *Fıkhü'z-zekât*, 2/601-602.

⁷⁶ Karadâvî, *Fıkhü'z-zekât*, 2/606-608.

⁷⁷ Mümtetine, 60/8.

⁷⁸ el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 1/229; Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâ'i*, 2/49; Ebû'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Kahire, 1947), 1/317; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dimaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ahkâmü ehli'z-zimme* (Beirut, 1995), 1/223-224.

muhtaç olmadıklarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Nitekim daha sonra başa geçen Ömer b. Abdulaziz, müellefe-i kulûba zekât verilmesi dâhil, dört halifenin aksine gayri müslimlerle farklı muameleler geliştirmiştir.⁷⁹ Keza İslâm tarihinin genel teamülü doğrultusunda Karadâvî gibi bazı günümüz fakihleri de aynı görüşte olup, zekâtın mezkûr gayelerle gayri müslimlere temlik edilebileceği görüşünü benimsedikleri görülmektedir.

3. Günümüzde Müellefe-i Kulûba Zekât Fonundan Pay Verilmesinin Önemi

Müellefe-i kulûbün Hz. Peygamber devrindeki varlığı ve bu sınıfa verilen zekâtın geçerliliği hususunda ne halifeler döneminde ne de sonraki dönemlerde fakihler arasında asla ihtilaf yaşanmadığını, Hz. Peygamber'den sonra bu sınıfın varlığı ve onlara verilen payın sakıt olup olmadığı hususunda ise, hükmün dayandığı illetin halen mevcut olup olmadığından bahisle fakihler arasında farklı görüşler olduğunu daha önce belirtmiştik.

Günümüzde de müellefe-i kulûb adı altında gayri müslimlere zekât verilip verilmemesi hususu tartışılan fikhî konular arasındadır. Bu itibarla küreselleşen dünyamızda Müslümanların karşılaşılabilecekleri problemlere, dinî/fikhî cemiyetler vasıtasıyla veya görüş beyan eden bazı âlimler tarafından çözüm arayışları devam etmektedir. Buradan hareketle fikhî konularda yetkin olan bir kısım fikhî cemiyetler ile bazı fakihlerin görüşüne yer vermek istiyoruz:

Ülkemizde en yüksek dinî merci olan Din İşleri Yüksek Kurulu, mutlak anlamda gayri müslimlere zekât verilmeyeceğini beyan etmiştir. Nitekim kurul, gayri müslimlere zekât verilmesi ile ilgili kararında şunu ifade etmiştir: “Aralarında dört mezhep imamının da bulunduğu fakihlerin çoğunluğu zekâtın, gayri müslimlere verilemeyeceğinde görüş birliğine varmışlardır. Çünkü esas olarak zekât Müslüman fakirlerin hakkıdır.”⁸⁰ Bununla birlikte mezkûr Kurulun, münhasıran müellefe-i kulûba zekât verilip-verilmemesiyle ilgili herhangi bir açıklamasını tespit edemedik.

Uluslararası Şer’î Zekât Heyeti Genel Sekreterliği Zekât Ofisince, Kuveyt’te 02-03.12.1992 tarihinde düzenlenen Güncel Zekât Meseleleri Üçüncü Toplantısında alınan karara göre, müellefe-i kulûb, günümüzde de zekât sarf edilecek sekiz sınıftan birisidir ve buna dair âyet hükmü neshedilmemiştir.⁸¹ Keza Uluslararası İslâm Fıkhı Kongresi, 09-14.07.2007 tarihinde Malezya’da gerçekleştirdiği 18. Toplantısında aldığı (18/3) 165 sayılı kararla; müellefe-i kulûba verilen zekât hükmünün nesholmadığına ve bunun hayat devam ettiği sürece baki olduğuna hükmetmiştir.⁸²

Bazı fakihler de müellefe-i kulûb ve onlara zekât verilmesi konusunda çeşitli beyanlarda bulunmuşlardır. Nitekim Karadâvî müellefe-i kulûba zekât verilmesini savunarak şunları söylemektedir:

“Kalplerinin İslâm’a daha da ısındırılması veya kalplerinde İslâm’a yer açmak amacıyla gayri müslimlere, Müslüman sadakası (zekâtı) verilmesinin garipsenecek bir yanı yoktur. Zira bu da bir çeşit cihattır. Nitekim müşrikler, İslâm’a davet edilmeleri yönüyle üç

⁷⁹ Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa’d, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (Kahire: Mektebetü'l-Hânicî, 2001), 9/344; Muhammed b. Sa’d Şagir, *Fıkhü Ömer b. Abdülaziz* (Riyad: Mektebetü'rüşd, 2003), 1/351.

⁸⁰ <https://fetva.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/444/zekat-gayrimuslumlere-verilebilir-mi> (Erişim tarihi: 12.08.2023).

⁸¹ Uluslararası Şer’î Zekât Heyeti Genel Sekreterliği Zekât Ofisi, “en-Nedvetü’s-sâlisse li-kadâya’z-zekâtü'l-mu’âsıratü'l-mün’akide bi'l-Küveyt” (03.12.1992).

⁸² Uluslararası İslâm Fıkhı Kongresi, “تفعيل دور الزكاة في مكافحة الفقر وتنظيم جمعها وصرها بالاستفادة من الاجتهادات الفقهية” (الدورة) مجمع الفقه الإسلامي الدولي، الدورة) “تفعيل دور الزكاة في مكافحة الفقر وتنظيم جمعها وصرها بالاستفادة من الاجتهادات الفقهية” (الدورة) مجمع الفقه الإسلامي الدولي، الدورة) <https://iifa-aifi.org/2261.html>, 2007).

kısma ayrılır. Bunlardan bir kısmı burhân⁸³ ile, bir kısmı zor ve kuvvet kullanılarak, bir kısmı da yapılacak iyilik ve mali yardımlarla küfürlerinden dönebilirler. Müslüman yetkililer, hangi grupta hangi şekilde muamele edilip kurtuluşlarının sağlanacağını kendileri belirler.”⁸⁴

Orhan Çeker’e göre, Hz. Ömer uygulaması geçici olup, günümüzde bu sınıfa zekât verilmesine devam edilebilir. Çeker bu hususta şunu söylemektedir:

“Ülü’l-emr’in, nassi farz ve nassi harama müdahale yetkisi yoktur. Çünkü bu ikisi dini belirler ve bunlara müdahale dine müdahale, dolayısıyla dini değiştirme anlamına gelir. Maslahata binaen (kamu yararı gözetilerek) ülü’l-emr’in sonuna kadar mübaha müdahale yetkisi vardır. Şurası unutulmamalı ki, ülü’l-emr’in müdahalesi ile meydana gelen bu değişiklik ebedi değil, geçicidir; asli değil ârızîdir. Hz. Ömer’in (müellefe-i kulûba zekât vermemesi dâhil) yaptığı uygulamalar, mübahlarda yaptığı tasarruflardır.”⁸⁵

Saffet Köse’ye göre, Müslümanların güçlenmesinden dolayı bu fondan tahsisat alan müellefe-i kulûbun bu özelliğini kaybetmesi sebebiyle onlar artık zekâta müstahak değildirler:

“İddia edilenin aksine Hz. Ömer’in tavrı âyetin tatbiki yönünde olmuştur. Çünkü artık onlar Müslümanların güçlenmesi sebebiyle zararlı olabilme özelliklerini yitirmişler dolayısıyla âyetin kapsamı dışına çıkmışlardır. Eğer bu vasıflarını kaybetmelerine rağmen onlara zekât verilmeye devam edilseydi âyete muhalefet edilmiş olurdu. Bu noktadan bakıldığında Hz. Ömer’in tavrının esas sebebi de budur.”⁸⁶

Cengiz Kallek, müellefe-i kulûb fonu adı altında zekâtın verilmeye devam etmesi gerektiğini savunmaktadır. O bu hususta şöyle demektedir:

“Hem genel anlamda zekât vermek hem de zekâtın müellefe-i kulûba verilmesi, İslâm’ın siyasî, dinî ve içtimaî güvenlik ve dayanışmasına vesile olmaktadır. Bu, İslâm dinin yayılması amacıyla yapılan gayret ve çabaların malî kaynaklarla da desteklenebileceğini göstermekte olup günümüzde de güncelliğini korumaktadır.”⁸⁷

Nihat Dalgın, çoğunluğu oluşturan İslâm hukukçularının görüşünün, bu payın kalkmayıp devamlı olduğunu dile getirmektedir:

“Müellefe-i kulûb kavramı altına hem Müslümanlardan hem de gayri müslimlerden giren şahıslar olabilir. Zira konu, toplumun sosyal ve siyasal yapısıyla, Müslümanların böyle bir fon ayırmaya ihtiyaç duyup duymamasıyla ilgilidir. Dolayısıyla Müslümanların yanında yer almalarında büyük fayda görülen bazı gayri müslim devletlere ve uluslararası etkin kuruluşlara zekât dışı gelirlerden yardım yapılabileceği gibi, İslâm’ı duyurmak ve yaymak amacıyla, Müslümanlar tarafından yapılan her türlü tanıtım ve ikna faaliyetleri de bu fondan desteklenebilir. Aynı şekilde, yeni Müslüman olanlara yardım edilerek, bu sayede İslâm, ülkelerindeki Müslüman olmayanlara sevdilir.”⁸⁸

⁸³ Burhân: Sayesinde hakk’ın (gerçeğin) bâtil’dan ayrıldığı aklî delil. (Muhammed Ruvâs Kal’acî, *Mu’cemü lüğati’l-fukahâ* (Beyrut, 1996), 87; Hakkı bâtildan, sahihi fâsidden ayıran kesin bilgi. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 62.

⁸⁴ Karadâvî, *Fıkıhü’z-zekât*. 2/598.

⁸⁵ Orhan Çeker, *Saffet Köse’nin, “Hz. Ömer’in Bazı Uygulamaları Bağlamında Ahkâm’ın Değişmesi Tartışmalarına Bir Bakış” Başlıklı Makalesi Üzerine Bazı Mülahazalar*, “İslam Hukuk Araştırmaları Dergisi” 7 (2006), 52.

⁸⁶ Saffet Köse, *Hz. Ömer’in Bazı Uygulamaları Bağlamında Ahkâm’ın Değişmesi*, “İslâm Hukuk Araştırmaları Dergisi” 7 (2006), 18-19, 23.

⁸⁷ Cengiz Kallek, “Müellefe-i kulûb”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: 2020), 31/475.

⁸⁸ Nihat Dalgın, *Zekât Hükümleri*, “Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi” 16/16 (01 Ağustos 2004), 63-64.

İbrahim Yılmaz da Mansurizâde Mehmed Saîd'in müellefe-i kulûba zekât verilmeye devam edilmesi gerektiği görüşünü destekleyerek kanaatini şu şekilde belirtmektedir:

“Bize göre en isabetli olanı “hükümün geçici olarak askıya alınması” görüşünü de içerisinde barındıran Mansurizâde Mehmed Saîd'in dile getirmiş olduğu “kamu otoritesinin, sahip olduğu velâyet-i âmme yetkisine dayanarak mubah kapsamında olan müellefe-i kulûba zekât verilmesini kamu yararı gereği geçici olarak (kanun hükmünde olan ichtihadı ile) yasaklamasıdır.”⁸⁹

İslâm dini, insanların sosyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmuş ve ona göre tedbirler almıştır. Nitekim Hz. Peygamber'in; kötülüklerinden emin olmak veya kalplerini İslâm'a ısındırmak amacıyla birçok kişiye maddi ve nakdi yardımlarda bulunması siyasetinin müspet sonuçlar verdiği zaten bilinmektedir.⁹⁰ Bu itibarla İslâm tarihi süresince zekât fonundan müellefe-i kulûba pay vermenin amacının; bir kısım gayri müslimleri İslâm'a kazandırmak, yeni Müslüman olmuşların İslâm'da sebat etmelerini sağlamak, inancı zayıf olanların inancını güçlendirmek, İslâm'a taraftar kesbetmek ve İslâm'dan ve İslâm devletinden tehlikeleri bertaraf etmek olduğu görülmektedir.⁹¹ Zira sayılan bu hususlar İslâm tarihi boyunca tecrübe edilmiş ve olumlu sonuçlar alınmıştır. Nitekim zekât dâhil gayri müslimlere yapılan maddi yardımlar sayesinde İslâm toplumunun birçok coğrafyaya yayılmasının gerçekleştiği, hatta günümüzde dünyada en hızlı yayılan dinin İslâm olduğu müşahede edilmektedir.⁹² Keza çağımızda zaman zaman mal-mülklerini, aile ve aşiretlerine bırakmak durumunda kalıp bu yüzden maddi açıdan zayıf düşen ve İslâm uğruna tüm malvarlıklarından vazgeçen mühtediler ile gayri müslimler, zekât verilmekle ekonomik açıdan cesaretlendirilmişlerdir.⁹³ Nitekim mezkûr fondan gayri müslimlere pay verilmesi sayesinde, onların eski dinleriyle bağları kopararak dönmeleri engellenmiştir. Bu itibarla; günümüzde cumhuriyetin fıkıh meclisleri ile bazı fakihlerin yukarıda zikredilen görüşleri de göz önünde bulundurarak, bu müesseseye halen de ihtiyaç duyulduğunu düşünüyoruz. Nitekim mali ve nakdi yardımlarla, bir milleti etkilemek ve kendi saffına katılmasını sağlamak günümüz dünya siyasetinin kullandığı önemli bir argüman olarak karşımızda durmaktadır. Ayrıca günümüz dünyasında Müslümanlarla gayri müslimler bir bakıma hayatı iç içe yaşayarak ekonomik açıdan aynı kaderi paylaşabilmektedirler. Şu halde zekâtın devlet erkiyle toplandığı ülkelerde Müslüman devlet başkanları, kendi kararlarıyla tespit ettikleri kişi ve kurumlara, başta “te'lîf” olmak üzere yukarıda zikredilen hususlar doğrultusunda gayri müslimlere çeşitli bağışlarla birlikte zekât mallarını da tahsis edebilecekleri, hayır kuruluşları ile devlet destekli kurumlar vasıtasıyla çeşitli maddi-nakdi yardım organizasyonları düzenleyebilecekleri, bunun da İslâm'ın tüm dünya düzenini âbâd edici kuşatıcı mesajına uygun olabileceği değerlendirilmektedir.

⁸⁹ Yılmaz, *Kamu Otoritesinin Mubahı Sınırlandırması Bağlamında Müellefe-i Kulûba Zekât Fonundan Pay Verilmesi İle İlgili Hz. Ömer'in Uygulaması*, 256.

⁹⁰ Ebû Muhammed Abdilmelik el-Himyerî İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye* (Beyrut: 1992), 4/115-122.

⁹¹ Münâ Fâruk Muhammed Ahmed Musa, “İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi” 35 (2020), 408.

⁹² <https://www.dw.com/tr/d%C3%BCnyada-en-h%C4%B1zli%C4%B1-yay%C4%B1lan-din-i-CC%87slam/a-18371262> (Erişim tarihi: 19.05.2022); <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39127472> (Erişim tarihi: 19.05.2022); <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/islamiyet-dunyada-en-hizli-yayilan-din/1407483> (Erişim tarihi: 20.05.2022).

⁹³ Karadâvî, *Fıkıhü'z-zekât*, 2/596.

Sonuç

İslâm dini ahiret saadetini vadetmekle birlikte, dünyada herkesin mesut olabileceği bir sistem vazetmiştir. Bu itibarla İslâm, dünyada insanları siyasi açıdan idare etmeyi gaye edindiği gibi onlara sosyal ve ekonomik olarak da müreffeh bir hayat tarzı sunmayı hedeflemektedir. Nitekim meşruiyeti Kitap ve Sünnet'e dayanan zekât müessesesi, ibadet yönüyle birlikte iktisadi yönüyle de öne çıkmaktadır. Zira İslâm tarihi boyunca zekât; Müslümandan Müslümana ve bazı âlimlere göre gayri müslime (müellefe-i kulûb sınıfından) tahsis edilmiş, bu sayede zekât ümmetin yardımlaşma ve yoksulluğu ortadan kaldırma modeli oluşturmuş ve İslâm'ın ilk devirlerinden itibaren tatbik edilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber, dünyanın çeşitli bölgelerine gönderdiği sahabiden, İslâm'a davet edecekleri toplumların zenginlerinden zekât alıp fakirlerine vermeyi kabul etmelerini istemiş ve O (sav) hayattayken, fermanı sahabe tarafından harfiyyen yerine getirilmiştir. Hz. Peygamber'in dar-ı bekâya irtihalinden sonra ise, Kur'an ve Sünnet nassıyla sabit olan müellefe-i kulûba zekâtın verilmesi hususunda halifeler bir kısım farklı uygulamalarda bulunmuşlardır. Halifelerin mezkûr tatbikatı neticesinde fıkıh mezheplerinin bu husustaki görüşleri de farklı cereyan etmiştir. Nitekim Hanefiler, müellefe-i kulûb kategorisinde olan gayri müslimlere zekâtın verilmeyeceği görüşünü savunurlarken, diğer üç mezhebin müftâbih görüşleri, günümüz çeşitli fıkıh meclislerinin bu husustaki beyanları ile son dönem fakihlerin mülahazalarına göre, müellefe-i kulûba zekât verilmesini emreden âyet hükmünün neshedilmediği teyid edilmiş ve bu sınıfın halen zekât sarf edilecek gruplardan sayıldığı ifade edilmiştir.

İslâm'ın amacı, tüm insanlığı ekonomik dâhil her yönüyle ileriye taşımaktır. Nitekim İslâm, zekât kurumu ve diğer yardım sandıklarıyla, başta yoksulluğun arttığı zamanlarda, gayri müslimleri infak, sadaka, bağış, karz gibi alternatif yardım fonlarıyla desteklediği gibi zekâtla da katkı sunmuştur. Bu itibarla zekât müessesesinin öteden beri temel gayesi, ekonomik açıdan belli bir düzeyin altında bulunan insanların (belli şartlarda gayri müslimler de dâhil) refahına katkı sunmak olmuştur. Nitekim İslâm tarihinin ilk dönemlerinin teamülüne bakıldığında, Müslümanlara zekât verilmenin yanında, müellefe-i kulûb kategorisinde; İslâm'ı korumak, İslâm'a yönelik menfi propaganda ve iftiraları bertaraf etmek, nüfuz sahibi ve tebaasına öncülük edebilecek güçlü liderlerin Müslüman olmalarını sağlamak, zekât vermekle şerhlerinden korunmak vs. saiklerle gayri müslimlere de zekât fonundan hisse verildiği müşahede edilmiştir. Bu sayede hem İslâm toplumu adına birtakım maslahatlar elde edilmiş hem de bu kategoriden fonlananların dini kimliklerine bakılmadan onların ekonomik refahı sağlanmaya çalışılmıştır. Neticede söz konusu fonlarla desteklenen kitleler, Müslümanlarla birlikte yaşayan millet ve topluluklar meydana getirmiştir.

Kaynakça

Aslan, Mahsum, *İslâm Hukukunda Efdaliyet*, Ankara, 2023.

Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-tevîl*. Beyrut, 1997.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuku İslamiyye ve Istılahatı Fıkîhiyye Kamusu*. İstanbul, 1970.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *Sahîhu'l-Buhârî*. Dımaşk: Dârü İbn Kesîr, 2002.

Buhûtî, Mansur b. Yunus b. Salâheddin b. Hasan b. İdris. *Keşşâfü'l-kınâ' 'an Metni'l-iknâ'*. Beyrut, 1983.

- Çeker, Orhan. *Saffet Köse'nin, "Hz. Ömer'in Bazı Uygulamaları Bağlamında Ahkâm'ın Değişmesi Tartışmalarına Bir Bakış" Başlıklı Makalesi Üzerine Bazı Mülahazalar. "İslam Hukuk Araştırmaları Dergisi" 7 (2006).*
- Dalgın, Nihat. *Zekât Hükümleri. "Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi" 16/16 (01 Ağustos 2004).*
- Derdîr, Ebü'l-Berekât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Adevî. *Hâşiyetü'd-Düsûkî ala's-Şerhi'l-kebîr. Haleb, ts.*
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak b. el-Ezdi es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd, . Humus, 1969.*
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü. İstanbul, 2019.*
- Fâruk Muhammed Ahmed Musa, Münâ. "İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi" 35 (2020), 408.
- Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali. *el-Misbâhü'l-münîr. Dimaşk, 2016.*
- Hattâb, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman er-Ruaynî. *Mevâhibü'l-celîl fi şerhi Muhtasari's-Şeyh Halîl. Kahire, bty.*
- İbn Arafe, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Arafe el-Vergammî et-Tûnisî (ö. 803/1401). *Şerhu Hudûdu İbn Arafe. Beyrut, 1993.*
- İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdilmelik el-Himyerî. *es-Sîretü'n-Nebeviyye. Beyrut, 1992.*
- İbn Tâhir, Habîb. *el-Fikhü'l-Mâlikî ve edilletühü. Beyrut, 1988.*
- İbnü'l-Hümâm, Muhammed b. Abdilvahid es-Sivâsî. *Fethu'l-kadîr Şerhu'l-Hidâye. Beyrut, 2003.*
- Kal'acî, Muhammed Ruvâs. *Mu'cemü'lüğati'l-fukahâ. Beyrut, 1996.*
- Kallek, Cengiz. "Müellefe-i kulûb". *TDV İslâm Ansiklopedisi. C. 31. Ankara, 2020.*
- Karadâvî, Yusuf. *Fikhü'z-zekât. Beyrut, 1973.*
- Komisyon. *Dinî Kavramlar Sözlüğü. Ankara, 2006.*
- Köse, Saffet. *Hz. Ömer'in Bazı Uygulamaları Bağlamında Ahkâm'ın Değişmesi. "İslam Hukuk Araştırmaları Dergisi" 7 (2006).*
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî. *el-Hâvi'l-kebîr. Beyrut, 1994.*
- Muhammed Fuad Abdulbakî. *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elf'azî'l-Kur'ânî'l-kerîm. Kahire, Kahire., 1945.*
- Müslim, Ebu'l-Hasan Müslim b. el-Haccâc en-Nisâbûrî. *Sahîhü'l-Müslim. Beyrut: Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Dârü ihyâi't-Türâsî'l-Arabî., 1955.*
- Nevevî, Muhyiddîn Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref. *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb (tahk. Muhammed Necîb el-Mutî'î). Cidde, bty.*
- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî. *Mefâtihu'l-ğayb. Beyrut, 1981.*
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *el-Câmiu'l-kebîr (Sünen-i Tirmizî). Beyrut: Dârü'l-ğarbi'l-İslâmî, Beşşâr 'Avvâd Marûf., 1998.*

Uluslararası İslâm Fıkhı Kongresi. “تفعيل دور الزكاة في مكافحة الفقر وتنظيم جمعها و صرفها بالاستفادة من الاجتهادات الفقهية”. <https://iifa-aifi.org/2261.html>, 2007. <https://iifa-aifi.org/2261.html>

Uluslararası Şer’î Zekât Heyeti Genel Sekreterliği Zekât Ofisi. “en-Nedvetü’s-sâlisse li-kadâya’z-zekâti’l-mu’âsirati’l-mün’akide bi’l-Küveyt”. Kuveyt, 03.12 1992.

Yılmaz, İbrahim. *Kamu Otoritesinin Mubahı Sınırlandırması Bağlamında Müellefe-i Kulûba Zekât Fonundan Pay Verilmesi İle İlgili Hz. Ömer’in Uygulaması*, “İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi” 31 (2018).

İstifade Edilen Bazı İnternet Siteleri:

<https://iifa-aifi.org/2261.html>, 2007. <https://iifa-aifi.org/2261.html> Uluslararası İslâm Fıkhı Kongresi. “تفعيل دور الزكاة في مكافحة الفقر وتنظيم جمعها و صرفها بالاستفادة من الاجتهادات الفقهية”.

Uluslararası Şer’î Zekât Heyeti Genel Sekreterliği Zekât Ofisi. “en-Nedvetü’s-sâlisse li-kadâya’z-zekâti’l-mu’âsirati’l-mün’akide bi’l-Küveyt”. Kuveyt, 03.12 1992.

<https://www.dw.com/tr/d%C3%BCnyada-en-h%C4%B1z%C4%B1-yay%C4%B1lan-din-i%CC%87slam/a-18371262>

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39127472>

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/islamiyet-dunyada-en-hizli-yayilan-din/1407483>

<https://fetva.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/444/zekat-gayrimuslimlere-verilebilir-mi>

/